

Effectief Bijbellezen

taalgebruik

Rudolf Rijkeboer

Colofon

Deze uitgave werd in 2008/2009 onder dezelfde titel gepubliceerd in het tijdschrift *Met Open Bijbel*.

Effectief Bijbellezen is een uitgave van:
Broeders in Christus Nederland.

Contact

Met Open Bijbel, Postbus 520, 3800 AM Amersfoort.
Telefoon 0318 845120 (ma-vr van 9-13 en 15-20 u)
E-mail info@metopenbijbel.nl

Kopierecht

Artikelen mogen ongewijzigd worden overgenomen, mits met bronvermelding.

Inhoud

1. Weerklanken	5
2. De Bijbel als instructieboek	9
3. Woordgebruik	13
4. Symboliek	17
5. In het begin	21
6. Een kwestie van tijd	29

Alle Bijbelpassages zijn genomen uit de NBG'51 en NBV Vertalingen, tenzij anders aangegeven.

Effectief Bijbellezen

1. Weerklanken

Iets waar je als lezer van de Bijbel voortdurend op bedacht moet zijn, is dat er taal wordt gebruikt op een manier die wij moderne westerlingen niet gewend zijn. In deze cursus willen we daar voorbeelden van bekijken. In dit hoofdstuk zijn dat echo's of weerklanken. En in het bijzonder weerklanken in het Nieuwe Testament (NT) die terug verwijzen naar het Oude Testament (OT).

De Septuaginta

Het is de ervaren lezer van de Bijbel vast wel eens opgevallen dat aanhalingen van passages uit het OT door schrijvers van het NT soms onnauwkeurig lijken: ze kloppen soms niet helemaal. Maar we moeten bedenken dat het OT is geschreven in het Hebreeuws (plus enkele stukjes Aramees) en het NT in het Grieks. Die aanhaling is dus in elk geval vertaald. In globaal de tweede eeuw v. Chr. is het OT, stukje bij beetje, in het Grieks vertaald, soms zelfs meer dan eens. De meest bekende vorm van deze vertaling noemen we de Septuaginta-vertaling. Septuaginta betekent letterlijk: zeventig. Dat verwijst naar de legende dat het werk zou zijn verricht door 70 (eigenlijk 72) rabbijnen. Omdat 'Septuaginta' een lang woord is, vinden we hem meestal aangeduid met het Romeinse cijfer voor zeventig: LXX. In de eerste eeuw kenden de Joden buiten het land Israël vaak onvoldoende Hebreeuws, en in hun synagogen werd daarom de Septuaginta gebruikt. En om die reden gebruiken de schrijvers van het NT hem heel vaak, wanneer ze het OT citeren, hoewel sommigen de tekst soms toch zelf vertalen.

De rabbijnen die de Hebreeuwse tekst in het Grieks hebben vertaald, hebben die soms anders uitgelegd dan de hedendaagse vertalers die ons OT hebben vertaald. Of ze gingen uit van een handschrift dat een iets andere tekst bevatte dan die waar onze moderne vertalers zich op baseren. En dat kan afwijkingen geven. Wanneer die afwijking zelf niet van belang is voor het argument van de NT-schrijver die de tekst aanhaalt, aanvaardt hij dat vaak toch. Want het stelt hem in staat een in zijn tijd algemeen bekende vorm van de Griekse tekst te gebruiken. Als het wel uitmaakt, kan hij het altijd nog zelf vertalen. Zo begint Marcus zijn Evangelie met een citaat uit Jesaja: "... de stem van een, die roept in de woestijn: Bereidt de weg des Heren, maakt recht zijn paden" (Mar 1:3), waar we bij Jesaja lezen: "Hoor, iemand roept: Bereidt in de woestijn de weg des Heren, effent in de wildernis een baan voor onze God" (Jes 40:3). Bij Marcus gebeurt (in overeenstemming met de tekst van de LXX) dat roepen in de woestijn, terwijl in de Hebreeuwse tekst juist het effenen van de weg in de

Taalgebruik

woestijn plaats vindt. Voor Marcus is het verschil hier niet van belang; hij wil er alleen maar op wijzen dat deze profetie nu in vervulling gaat. En hoe die profetie woordelijk luidt, is daarvoor niet van belang. Eigenlijk luidt de woordvolgorde ook in het Hebreeuws “iemand roept: in de woestijn bereidt ...”, en je moet dus op grammaticale gronden beslissen waar dat ‘in de woestijn’ nu bij hoort.

Verwijzing naar een thema

Wat Marcus hier doet, is verwijzen naar een thema. Het gaat er niet alleen maar om dat hier een profetie in vervulling gaat; dat zou op zichzelf vrij triviaal zijn. Maar hier begint de vervulling van het hele thema van verlossing, zoals we dat bij Jesaja vanaf hoofdstuk 40 vinden uitgelegd. En Marcus verwacht van ons dat we volledig van die aangekondigde verlossing op de hoogte zijn, en dat we deze mededeling dus niet zomaar voor kennisgeving aannemen maar begrijpen wat voor ingrijpende gebeurtenis hier plaats vindt. Of, als we dat niet weten, dat we teruggaan naar dat deel van Jesaja en dat bestuderen. Want hij vertelt ons hiermee dat we zijn verhaal tegen die achtergrond moeten lezen.

Enkele verzen later doet hij dat opnieuw. In vers 10 (NBV) lezen we, over Jezus’ doop: “Op het moment dat hij uit het water omhoogkwam, zag hij de hemel *openscheuren* en de Geest als een duif op zich neerdalen”. Geen van de andere evangelisten noemt dat ‘openscheuren’ van de hemel. Maar we vinden dat scheuren van de hemel wel in Jesaja 64:1 (NBV: 63:19), waar Jesaja tegen God verzucht: “Scheurde u maar de hemel open om af te dalen!”. Alleen bedoelde Jesaja dat in de zin dat God zijn vijanden zou vernietigen, terwijl het bij Marcus het begin is van de Verlossing. Overigens citeert Marcus in dit geval juist weer niet de LXX, omdat die hier zodanig anders leest dat zijn verwijzing niet zou overkomen. Hij heeft dus kennelijk zelf het Hebreeuws vertaald (of Petrus heeft dat gedaan, zie hoofdstuk 2). Maar de boodschap is ook in dit geval dat dit woordgebruik is bedoeld om de lezer te wijzen op een bepaald thema uit het OT. En dat moet je dan kennen of nalezen, en het vervolgens in gedachte houden wanneer je dat deel van het NT leest.

Verwijzing naar een begrip

In Genesis vinden we het verhaal van de eerste zonde. De mens (eerst de vrouw, maar dan ook de man) laat zich door een slang verleiden Gods verbod te overtreden, door iets te doen dat God nadrukkelijk had verboden. De fout die zij maken, is dat zij meer geloof hechten aan het woord van de slang dan

Effectief Bijbellezen

aan het woord van God zelf. Er zijn boeken vol geschreven over de vraag wie of wat die slang was, maar daar gaat het in het verhaal helemaal niet om. Waar het om gaat, is dat zij aan die suggestie gehoor geven. Weliswaar proberen zij vervolgens de schuld daarvoor af te schuiven op de slang, maar dat excuus accepteert God niet: zijzelf zijn verantwoordelijk voor hun daad.

Maar van dat moment af vinden we het begrip slang voortdurend als een symbool voor de verleiding die de mens bedreigt, maar waaraan hij weerstand moet bieden. In de woestijn klaagt het volk tegen Mozes dat God hen in de steek heeft gelaten. Ook dat is een gebrek aan geloof, en God zendt dan 'vurige slangen' (NBV: giftige slangen), die hen bijten zodat er mensen sterven. We moeten hier meteen een verwijzing in zien naar de eerste zonde. Wanneer Mozes dan tot God bidt om een oplossing, draagt God hem op zo'n slang te maken van koper en die op een paal te steken. Dat wordt een geloofstest: wie gebeten is en opkijkt naar die koperen slang op die paal, blijft in leven. Maar daar moet je dan uiteraard wel in geloven. En dat zou je doen omdat je God gelooft. Wanneer Jezus met Nikodemus praat, zegt Hij daarom:

De Mensenzoon moet hoog verheven worden, zoals Mozes in de woestijn de slang omhooggeheven heeft, opdat iedereen die gelooft, in hem eeuwig leven heeft (Joh 3:14,15 NBV).

Dit spreekt van zijn 'omhoog heffen' aan het kruis, want hier vinden we de werkelijkheid van wat Mozes alleen maar als afbeelding kon doen: de dood van de zonde (waar de slang het beeld van was) getoond, en wie daar in geloof naar opziet wordt behouden. Was Jezus dan 'zonde'? Ja, want "Hem, die geen zonde gekend heeft, heeft (God) voor ons tot zonde gemaakt, opdat wij zouden worden gerechtigheid Gods in Hem" (2 Kor 5:21, NBG'51).

Verwijzing naar een vers

Soms verwijst zulk woordgebruik echter alleen maar naar een bepaalde plaats in de Schrift, en niet naar een thema. In de brief aan de Hebreeën lezen we:

Door het geloof heeft Jakob bij zijn sterven ieder der zonen van Jozef gezegend en hij heeft aangebeden, leunende op het uiteinde van zijn staf (Hebr. 11:21, NBG'51).

Dit is een aanhaling van een stukje zin in Genesis. Dat zegenen door Jakob van Jozefs zonen vinden we in Genesis 48. Dat is een vervolg 47:27-31. En in 47:31 lezen we: "Israël [Jakob] boog zich aanbeddend neder aan het hoofdeinde van het bed". Maar de LXX heeft: "... leunende op het uiteinde van zijn staf". De verklaring daarvan is eenvoudig. Dat bed is in het Hebreeuws *mittah*. Maar het Hebreeuws kent geen klinkers, dus geschreven staat er zoiets als *m'tt'h*. En de vertalers van de LXX hebben dat woord kennelijk gelezen als *matteh* of *mattah*, dat staf betekent. En dan wordt 'knielen op' ('neerbuigen') automa-

tisch 'leunen op'. De schrijver heeft dit ongetwijfeld geweten, maar voor zijn gebruik van deze aanhaling was dat niet belangrijk. Hij verwijst alleen maar naar dat vers. Hij noemt dit voorval in het kader van een opsomming van mensen uit het OT die geloof hebben getoond. En in het geval van Jakob blijkt dat geloof uit het feit dat hij de beide zoons van Jozef zegent, niet uit het feit dat hij neerknielt op zijn bed of leunt op zijn staf.

Jakob was de jongste van twee zonen. Eigenlijk had zijn oudere broer Esau recht op de status van eerstgeborene. Maar Jakob wilde dat absoluut zelf hebben, en hij ontfutselde eerst Esau dat recht en ontstal hem later met bedrog de zegen van zijn vader. Heel lang was hij iemand van 'eigen oplossingen', totdat hij tenslotte leerde op God te vertrouwen, waarna hij de nieuwe naam Israël ontving. Maar wanneer hij zijn dood voelt naderen, heeft hij die zegeningen van het eerstgeboorterecht nog altijd niet ontvangen. Hij heeft moeten uitwijken naar Egypte, en weet dat hij daar zal sterven zonder dat beloofde land in bezit te hebben gehad. Wanneer hij menselijk zou denken, zou hij diep teleurgesteld terugkijken op een mislukte ambitie en dus een mislukt leven. Maar niets daarvan. Hij is juist rotsvast overtuigd dat God zijn belofte ooit zal nakomen, en als blijkt daarvan geeft hij die zegen, waar hij zo voor geijverd heeft, door aan Jozefs zonen. En hij laat Jozef zweren dat hij hem niet in Egypte zal begraven maar in Kanaän.

Dàt zijn de aspecten waar de schrijver op wil wijzen, maar hij neemt niet de moeite dat allemaal in detail op te schrijven en uit te leggen. In plaats daarvan verwijst hij zijn lezers naar Genesis: lees het zelf maar na. En hij doet dat door een karakteristieke uitdrukking te citeren, waarvan hij aanneemt dat zijn lezers die zullen herkennen, zodat ze weten welk schriftgedeelte hij in gedachte heeft. En dan maakt het absoluut niets uit of het nu wel of niet een correcte vertaling is van het Hebreeuws. *Wij* zouden hebben geschreven: "zie Genesis 47 en 48" of "zie Gen 47:27-48:16". Maar in die tijd waren de hoofdstukken en verzen nog niet genummerd, dus hij doet dat zo.

En dus ...

Echo's van passages of van woordgebruik eerder in de Bijbel willen ons altijd ergens op wijzen. Ze moeten een belletje bij ons doen rinkelen. We moeten ergens aan terugdenken. Of we moeten iets nalezen: hoe zat dat eigenlijk precies, en wat heeft dat te maken met wat ik hier lees? Ze staan er altijd om ons iets te leren, en we doen er goed aan ze serieus te nemen. Het zijn de verwijzingen van destijds, toen er nog geen hoofdstuk- en versnummers waren. Een verstandig lezer van de Bijbel gaat dan terug naar die plaats, om te zien waar het *daar* over ging. Want dat geeft hem een dieper inzicht in wat er *hier* wordt bedoeld.

Effectief Bijbellezen

2. De Bijbel als instructieboek

Wat je je bij het lezen van de Bijbel vóór alles voor ogen moet houden, is het doel van het Boek. En dat is: te dienen als een instructieboek bij het leven. Toen er vroeger nog algemene dienstplicht was, kreeg je bij je opkomen een 'Handboek-soldaat', waar alles in stond dat je als goed soldaat diende te weten. Zo krijgen we van God voor het leven in zijn dienst een 'Handboek-discipel', dat ons alles vertelt wat we als dienaar van God moeten weten. Niets meer en niets minder. Dat betekent dat we voor ons leven in Christus niet zijn aangewezen op aanvullende informatie van buiten-Bijbelse bronnen (ik heb het hier niet over hulpmiddelen voor Bijbelstudie!). Maar het betekent ook dat we in de Bijbel niet moeten gaan zoeken naar informatie over onderwerpen die niets met die doelstelling te maken hebben. En daar komt dan nog bij dat de Bijbel een kenmerkend eigen taalgebruik hanteert, een taalgebruik dat je je eigen moet maken. Dat is op zichzelf niet moeilijk, maar het vraagt wel inzet. Je hoeft er niets anders voor te doen dan het Boek regelmatig en met aandacht te lezen, zodat je er vertrouwd mee raakt, maar dat moet je dan ook wel doen. Er bestaan helaas geen wegafkortingen die je er sneller brengen. Heel veel gekibbel over zogenaamde 'geloofszaken' heeft echter te maken met het feit dat mensen deze 'buitengrenzen' uit het oog hebben verloren. Daarom willen we daar nu wat aandacht aan besteden.

De Bijbel is geen geschiedenisboek

Om te beginnen moeten we beseffen dat de Bijbel geen geschiedenisboek is. We vinden alleen die dingen die ons ter zake doende lessen leren. En dat kan betekenen dat de beschreven gebeurtenissen soms niet op elkaar lijken aan te sluiten. Dat komt dan alleen maar doordat we bepaalde informatie missen die we nodig zouden hebben om die aansluiting te begrijpen, maar dat is geen tekortschieten van de Bijbel. De Bijbel heeft op dat moment niet de doelstelling ons die historische ontwikkeling duidelijk te maken, maar alleen om ons enkele opvolgende historische gebeurtenissen te presenteren waar wij belangrijke lessen uit kunnen leren. En dat is dan alvast de eerste conclusie: we moeten leren ons bij elk verhaal af te vragen: waarom staat dat hier, wat wil het mij leren? Daarvoor kàn het van belang zijn dat we ons voor dat verhaal zelf afvragen 'hoe zit dat nu precies'. Maar heel vaak is die vraag absoluut niet van belang om te begrijpen hoe dit verhaal samenhangt met het vorige, of met het volgende. Alles wat er staat is van belang, maar wat er niet staat hoeven we blijkbaar ook niet te weten. Dat zou ons maar afleiden van de zaken waar het wel om gaat.

Sodom en Gomorra als voorbeeld

Iedereen kent het verhaal van de ondergang van 'Sodom en Gomorra'. De namen zijn spreekwoordelijk geworden in onze taal. Maar tegen het eind van het boek Richteren (hoofdstuk 19) vinden we bijna net zo'n verhaal. Dat wil ons kennelijk vertellen dat de toestand in Israël zover was afgegleden dat die op het niveau was beland waarvoor God enkele eeuwen eerder een aantal belangrijke steden van de Kanaänieten volledig had weggevaagd. Maar ook al staat het bijna aan het eind van dat boek, toch zijn zelfs Bijbelgetrouwe commentatoren het er in feite over eens, dat dit verhaal zich moet hebben afgespeeld kort na de dood van Jozua, en dus heel aan het begin van de ruim drie eeuwen lange periode van de Richteren. Wat hier van belang is, is kennelijk de les die we eruit moeten leren, en niet het geschiedkundige verloop van die periode.

En wat is dan die les? De uitdrukking 'Sodom en Gomorra' is in onze taal synoniem met zedelijk verval, en nog veel meer met homoseksualiteit, die in ouder Nederlands lang is aangeduid als 'sodomie'. Maar is dat correct? Zou er werkelijk iemand serieus willen betogen dat het gedrag van de inwoners van Sodom wèl acceptabel zou zijn geweest wanneer de engelen het voorkomen van vrouwen hadden gehad in plaats van dat van mannen? In Gibea ging het om een vrouw, en toch wordt het gedrag van de inwoners op één lijn gesteld met dat van de inwoners van Sodom. Wat hier in werkelijkheid speelt is de vraag naar veiligheid en zorg voor de naaste tegenover heerszucht en egocentrisch gedrag. Steden hadden, in tegenstelling tot dorpen, muren voor hun veiligheid. Maar de vreemdeling die er bescherming zoekt, wordt er aangerand en verkracht; hij is slechts een speeltje in plaats van een medemens die bescherming zoekt. Wie beseft hoeveel nadruk de Mozaïsche wet legt op de zorg voor de naaste, inclusief de vreemdeling, de wees en de weduwe, d.w.z. de kwetsbaren in de maatschappij, moet wel beseffen dat juist die principes hier met voeten worden getreden. De Leviet uit Richteren 19 ging het heidense Jebus voorbij, en zocht veiligheid in het Israëlitische Gibea, maar zijn bijvrouw werd juist dáár behandeld als nog minder dan een dier. En het feit dat hij al in de opening van het verhaal wordt aangeduid als een 'vreemdeling' in Efraïm, had ons al moeten waarschuwen. God had bepaald dat de Leviëten over het land verspreid zouden wonen. Zij moesten het hart zijn van het Israëlitische godsdienstige leven, de leraren van de Wet. Maar deze Leviet was slechts een vreemdeling onder het volk! Dàt is de les van Richteren 19 (en dus ook van Genesis 19).

De Bijbel geeft ook geen biografieën

Zo zijn ook levensbeschrijvingen van personen in de Bijbel geen biografieën, maar praktijklessen (in vakjargon: 'case histories') die ons vertellen hoe het wel of juist niet moet. Of hoe het na een goed begin dramatisch verkeerd kan gaan, en waarom dan precies. En het loont daarbij altijd om op zoek te gaan naar overeenkomsten en verschillen tussen personen in vergelijkbare situaties. David en de vrouw van Uria tegenover Achab en de wijngaard van Nabot, de verloochening door Petrus tegenover het verraad van Judas, Judas tegenover Jezus als kopie van Achitofel tegen David, het nieuwe paasfeest van Hizkia tegenover dat van Josia, Petrus als apostel vergeleken met Paulus als apostel; enz. enz. In de cursus over de Evangelieën is te zien dat die ons duidelijk laten weten dat de schrijvers een selectie hebben gemaakt uit het voorhanden zijnde materiaal, omdat we anders door de bomen het bos niet meer zouden zien. En we moeten er daarom dus ook op verdacht zijn dat ze ons die keuze niet chronologisch presenteren, maar gerangschikt naar thema. Maar dat was in het OT dus al niet anders, zoals we al zagen.

Gelijkenissen

Een aparte vorm van onderwijs vormen de gelijkenissen. In de Evangelieën zijn ze kenmerkend voor het onderwijs van Jezus, hoewel we ze in feite ook al in het OT tegenkomen. Toch zijn ze niet kenmerkend voor Jezus zelf; alle rabbijnen maakten daar gebruik van, ook nu nog. Een gelijkenis belicht een aspect van de leer door een abstract principe te plaatsen in een alledaagse situatie. Die situatie zelf is in principe een verhaal en geen werkelijkheid, al zijn in sommige van Jezus' gelijkenissen wel historische achtergronden te herkennen. Soms gaat de beschrijving van die situatie echter over de grenzen van een geloofwaardige werkelijkheid heen, wanneer de illustratie dat noodzakelijk maakt. Dat is duidelijk in: "De distel op de Libanon zond tot de ceder op de Libanon de uitnodiging: geef toch uw dochter aan mijn zoon tot vrouw" (2 Kon 14:9). Maar ook in: "Wie van u, die honderd schapen heeft en er één van verliest, laat niet de negenenegentig in de wildernis achter en gaat het verlorene zoeken, totdat hij het vindt?" (Luc 15:4). De nadruk ligt hier op het zoeken van dat ene schaap, ondanks het bezit van nog 99 andere, niet op de vraag of je die ook in werkelijkheid onbewaakt achter zou laten. En van de man die ontdekt dat een bepaalde akker een schat bevat, en die vervolgens die akker voor de gangbare prijs koopt zonder de eigenaar in te lichten over de werkelijke waarde ervan (Mat 13:44-46), staat niet het morele aspect van zijn handelen ten voorbeeld, maar alleen het feit dat hij er alles voor over heeft om die akker in bezit te krijgen.

Overdrijving als leermiddel

Soms bevat een gelijkenis echter duidelijk absurde elementen, die dan juist zijn bedoeld om onze aandacht ergens op te vestigen. Dat een koning zijn leger zou uitzenden om de steden van zijn niet geïnteresseerde bruiloftsgasten plat te branden terwijl het eten, bij wijze van spreken, al op tafel staat (Mat 22:7), lijkt in werkelijkheid niet zo voor de hand liggend. Maar het legt extreme nadruk op het unieke van de uitnodiging en het feitelijk absurde karakter van een afwijzen daarvan. Evenzo klinkt het niet waarschijnlijk dat de eigenaar van een wijngaard aanvankelijk geen enkele actie zou ondernemen, wanneer de pachters daarvan zijn slaven vermoorden zodra die de pacht komen ophalen, maar in plaats daarvan steeds weer andere zendt, en pas in actie komt wanneer ze ook zijn zoon doden. Maar het beschrijft uiteraard op treffende wijze de absurde situatie van een onwillig volk, en dan vooral hun leiders, waar God door de eeuwen heen nu juist wel zo mee gehandeld heeft. Wat voor ons overigens alleen maar een uiterst dringende waarschuwing is om niet net zo te handelen! En zo moeten we ook bij de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus niet de fout maken daarin een beschrijving te lezen van hoe het hiernamaals er uitziet; het vertelt ons alleen maar dat we onze erfenis niet tweemaal kunnen incasseren: eerst in dit leven en daarna nog een keer.

‘Highlighting’

Om effectief de Bijbel te kunnen lezen moeten we dus bedacht zijn op de doelstelling van dat Boek. Details worden er soms uitgelicht, helderder gepresenteerd of uitvergroot. Toen ik eens in Thessaloniki was, heb ik een foto genomen van de boog van Galerius, een deel van een oude Romeinse poort over de Via Egnatia, die deel uitmaakte van de weg van Rome naar de Bosporus. Maar hij viel bijna in het niet tegen een achtergrond van hoge flatgebouwen, en de foto werd ontsierd door over de weg gespannen kabels die er voorlangs liepen. Na een middagje computeractiviteit waren die kabels helemaal verdwenen en was de achtergrond, inmiddels veel vager en lichter van kleur, stukken minder dominant, zodat de boog er nu onmiddellijk uitspringt als het indrukwekkende bouwwerk dat hij destijds was. Zo moeten we de verhalen in de Bijbel ook zien: ze geven beslist wel een ‘fotografische’ werkelijkheid, maar dan wel zo bewerkt (‘highlighting’ heet dat in vakjargon) dat de dingen waar het om gaat er duidelijker en helderder uitspringen, zodat we de lessen niet hoeven te missen. Maar toch moeten we daar ook dan nog ‘oog’ voor hebben, want het talent van de mens om te negeren wat hij niet wil zien, en alleen in te zoomen op wat hij wel wil zien, is bijna onbegrensd.

Effectief Bijbellezen

3. Woordgebruik

Een goed hulpmiddel bij Bijbelstudie is te letten op het exacte woordgebruik, en ook de 'verdeling' daarvan. In een vertaling gaat daar onvermijdelijk wat van verloren, zeker als het een moderne vertaling is, maar concordanties kunnen hier wel weer een heel nuttig hulpmiddel zijn. Vooral wanneer ze je in staat stellen te zoeken op basis van het oorspronkelijke woord. Computerprogramma's hebben soms ook zo'n zoekmogelijkheid, zelfs zonder dat je dan de oorspronkelijke taal hoeft te kennen. Laten we eens een paar voorbeelden bekijken.

Kaïns 'stad'

In Genesis lezen we dat 'Kaïn bij de HEER vandaan ging en zich vestigde in Nod, een land ten oosten van Eden' (4:16). Daar bouwde hij dan een 'stad'. En dan denk je: waar zijn al die mensen dan ineens vandaan gekomen. Maar dat is een denkfout. Bij ons is een stad groot en een dorp klein. In het Hebreeuws is een stad ommuurd en een dorp niet. Dit woord zegt dus niets over de afmetingen, of over het aantal bewoners. Kaïns 'stad' hoeft niet meer te zijn geweest dan een flinke boerderij met een palissade daaromheen. Het Hebreeuwse woord is *ir*, en het is afgeleid van een woordstam die angst betekent. Kaïn had van God een garantie ontvangen dat niemand hem kwaad zou doen om de moord op zijn broer Abel (vs. 15). Velen hebben zich afgevraagd *welk* 'teken' hij daar dan voor kreeg, maar dat is absoluut niet van belang. Waar het om gaat, is het feit *dat* hij die garantie kreeg, van God Zelf. Maar Kaïn vond het toch raadzaam een flink stuk verderop te gaan wonen, en daar dan ook nog een 'muur' om zijn woonplaats heen te bouwen. Want hij was bang. Dat vertelt ons dat hij niet op God vertrouwde. En dat is de les hier.

Wanneer de mensheid na de zondvloed de aarde opnieuw begint te bevolken, komen zij in de vlakte van Sinear (Mesopotamië) en beginnen daar opnieuw steden te bouwen (Genesis 10), Zij konden dit door een nieuwe bouwtechniek, die gebruik maakte van metselen met natuurlijk asfalt (11:3). Dit vertelt ons dat zij beginnen rijken en imperia te vestigen. Vooral de heerser Nimrod wordt daarbij genoemd (10:8,9). En hij wordt daarbij nadrukkelijk aangeduid als een jager, wat kennelijk niet in positieve zin werd bedoeld. God had de mens oorspronkelijk de aarde beloofd als domein om over te heersen (Gen 1:28), maar dat verviel bij Adams zonde. Nu wordt ons een klasse heersers geschilderd, die zelf wel nemen wat ze niet goedschiks krijgen. En Nimrods omgang met de dierenwereld moeten we kennelijk zien als symbolisch daarvoor. Afschieten gaat nu eenmaal een stuk sneller dan fokken.

Taalgebruik

Het gebruik van het woord *ir* (stad) in het boek Genesis

Hoofdstuk In Genesis	Aantal malen genoemd	Verband
4	2	Kaïn
10/11	5	Stedenbouw en imperiumvorming in Sinear
13 + 18/19	1 + 14	Lot en de steden van de vlakte
23, 24, 26, 28	7	Diverse losse vermeldingen
33-35	10	Jakob en Sichem
36	3	Esau's nakomelingen in Edom
41, 44	4	Jozef in Egypte

Wonen in tenten

We vinden hier dat woord *ir* (stad) voor het eerst weer gebruikt, in totaal vijf maal. We moeten dat blijkbaar als kenmerkend zien voor deze 'cultuur'. Dit is de wereld waar Abraham uit wordt weggeroepen. Maar in Kanaän vestigt zijn neef Lot zich uiteindelijk in de vlakte ten zuiden van de Dode zee, en gaat daar vervolgens in een van de steden wonen, terwijl Abraham volhardt in zijn nomadisch bestaan (Genesis 13). Het is dan interessant te lezen dat zich ook daar in de buurt putten met natuurlijk asphalt bevonden (14:10), wat de suggestie lijkt te wekken dat de steden Sodom en Gomorra zouden zijn gebouwd op eenzelfde manier als de steden in Sinear. Wellicht was dat zelfs een reden waarom Lot toch maar weer in zo'n stad ging wonen. De voornaamste reden zal echter zijn gelegen in het gevoel van veiligheid achter die muren. Maar God besluit die steden te verwoesten, en Lot ontsnapt maar ternauwernood. In dat verband vinden we het woord 'stad' in Genesis 18 en 19 ineens maar liefst 14 maal vermeld. Kennelijk als les dat muren, als het er op aankomt, toch niet echt helpen. Want muren zijn weliswaar bedoeld om bescherming te bieden, maar dat lukt hooguit tegen menselijke belagers die over de grond komen, niet tegen een God die van boven af 'vuur en zwavel op de steden laat regenen' (vs. 24).

Na deze verwoesting komen we het woord een klein aantal keren tegen in een viertal hoofdstukken (waarvan drie maal in Genesis 24 voor Haran, waar Abrahams knecht een vrouw voor Isaak moet halen). In Genesis 36 vinden we het enkele malen voor de hoofdsteden die de koningen onder Esau's nakomelingen bouwen in het land Edom; dit lijkt een echo van Genesis 10. En in de hoofdstukken 41 en 44 vinden we het woord nog enkele keren i.v.m. Jozefs

Effectief Bijbellezen

aanwezigheid in Egypte; maar daar betreft het voornamelijk de 'voorraadsteden' die werden gebouwd voor de graanopslag. Dat waren geen woonsteden, maar ze waren om begrijpelijke redenen wel zwaar verdedigd. Wat er dan overblijft is een compacte groep vermeldingen in Genesis 33-35. Dit betreft het verblijf van Jakob bij de stad Sichem, en de uitroeiing van de bevolking daarvan door zijn zonen Simeon en Levi, uit wraak voor de verkrachting van hun zuster. Wanneer we hier over nadenken, zien we, los van de morele aspecten, wat hier in het geding is. Ook Jakob lijkt zich te willen vestigen nabij — en op den duur wellicht in — een stad, terwijl het de bedoeling was dat zij hun onafhankelijke bestaan zouden handhaven. Vermenging met de Kanaänitische bevolking zou rampzalig zijn geweest voor hun relatie met God. De schrijver aan de Hebreëen zegt daarover:

Door het geloof heeft Abraham vertoefd in het land der belofte, als in een vreemd land, waar hij in tenten woonde met Isaak en Jakob, die medeërfgenamen waren van dezelfde belofte; want hij verwachtte de stad met fundamenten, waarvan God de ontwerper en bouwmeester is (Heb 11:9,10).

Dit gaat niet over een gebrek aan comfort in die tenten, maar om het schijnbare gebrek aan veiligheid zonder muren om je heen: zij waren gedwongen hun vertrouwen volledig op God te stellen. Niet een menselijke stad, maar Gods stad zou hun uiteindelijke bestemming zijn. Die 'stad met fundamenten, waarvan God de ontwerper en bouwmeester is' komen we pas in Openbaring 21:10 tegen. Tot dan toe moesten zij (en moeten wij dus) vertrouwen tonen.

Wildbraad

Een tweede voorbeeld vinden we in Genesis 27. Isaak verwacht spoedig te zullen sterven. Dat bleek achteraf wat voorbarig, maar hij acht nu toch de tijd gekomen om de zegen door te geven aan zijn oudste zoon:

Zie toch, ik ben oud geworden, ik weet de dag van mijn dood niet. Nu dan, neem toch uw wapentuig, uw pijlkoker en uw boog, en ga uit, het veld in en schiet voor mij een stuk wild; bereid mij dan een smakelijk gerecht, zoals ik het gaarne heb, en breng het mij, opdat ik ete; dan zal ik u zegenen, eer ik sterf (Genesis 27:2-4, NBG'51).

Als we dan lezen wat er vervolgens allemaal gebeurt, merken we dat er een voortdurende herhaling is van een aantal zaken:

- De nadrukkelijke koppeling tussen het feit dat Isaak iets lekkers te eten krijgt en het doorgeven van de zegen.
- Het feit dat dit 'lekkers' een stuk wild moet zijn (vzn 3,5,7,19,25,31 en 33).
- En de voortdurende herhaling van die uitdrukking 'een smakelijk gerecht zoals hij dat gaarne heeft' (vzn 4,7,9,14,17 en 31).

Dat wild of wildbraad is het woord *tsayid*, dat jacht, jager of jachtbuit betekent.

Het komt 19 maal voor in het OT, waarvan 12 maal in Genesis. Daarvan tweemaal in Genesis 10:9 van Nimrod, de man die zelf wel nam wat God hem niet gaf. Daarna vinden we het pas weer in Genesis 25 van Esau:

Toen de jongens opgroeiden, werd Esau een man, ervaren in de jacht (tsayid), een man van het veld, maar Jakob was een huiselijk man, die in tenten woonde (Gen 25:27).

Dit lijkt Jakob te beschrijven als een moederskindje, maar dat betekent het hier niet. Het beschrijft hem als een man van de kudde (tamme dieren), en die uitdrukking 'die in tenten woonde' komt maar op één andere plaats voor in de Bijbel: dat vers uit Hebrreeën dat we in de alinea hiervóór citeerden. Dit beschrijft Jakob als levend in de navolging van Abraham, als een man die opgroeit in een traditie van zorg voor dieren. En het eerste deel van de zin beschrijft Esau als een man in de traditie van Nimrod, als een man die het veld in gaat en gewoon neemt wat hem uitkomt; hij zorgt niet voor dieren, hij jaagt er op. En dan is ook de volgende zin vol betekenis: "En Isaak had Esau lief, want wildbraad (tsayid) was naar zijn smaak" (vs. 28). Dat is het beeld dat dan weer terugkomt in hoofdstuk 27, waar we de overige acht maal vinden dat het woord *tsayid* in Genesis voorkomt.

Nog vóór de geboorte van Isaaks beide zonen had God aan zijn vrouw echter een profetie gegeven:

Twee volken zijn er in je schoot, volken die uiteengaan nog voor je hebt gebarnd. Het ene zal machtiger zijn dan het andere: de oudste zal de jongste dienen (Gen 25:23).

Jakob toonde vervolgens dat hij, ondanks enkele duidelijke karakterfouten, in de goede traditie wilde opgroeien: die van Abraham. En zoals voor bijna alle goede leiders van Israël betekende dat een training als schaapherder. Er bestaan nauwelijks hulpelozer dieren dan schapen, dus er bestaat ook geen betere training voor iemand die een leider moet worden volgens Gods maatstaven. Esau verkoos daarentegen de weg van Nimrod. En toch is Isaak hier van plan de zegen aan de oudste te geven. En waarom? Omdat de liefde bij hem door de maag ging. Want dat is blijkbaar de les van dit hoofdstuk, zoals een studie van dat woord *tsayid* ons duidelijk toont. En let op; het gaat hier niet uitsluitend om de loutere betekenis van het woord, maar ook om de vraag wáár het voorkomt en hoe vaak. Zo'n inventarisatie kun je echter ook maken van de 'ruimte', in verzen of in hoofdstukken, die de schrijver geeft aan bepaalde personen of perioden. Voor Genesis kun je dat bijvoorbeeld doen voor de wereld van vóór Abraham (11 hoofdstukken), Abraham zelf (12), Isaak (2), Jakob (14), Jozef (9) en overig (2). Ook dat vertelt je vrij goed waar een boek als Genesis nu eigenlijk de nadruk op legt.

Effectief Bijbellezen

4. *Symboliek*

We gaan nu kijken naar symboliek. Daarmee bedoelen we dat een bepaald woord of begrip feitelijk een heel stuk achterliggende gedachtewereld weergeeft, zoals een wetenschappelijke term dat kan, of bijvoorbeeld de titel van een boek of een kenmerkend begrip daaruit ('big brother'), of de naam van een schrijver (Kafka). In onze huidige wereld is een vrij recent voorbeeld van dit soort symboliek het begrip 'paarse krokodil' voor een hoop bureaucratie rond een eenvoudige kwestie. Ik heb het dus niet over de neiging van sommigen om een discutabele vorm van Bijbeluitleg (bijvoorbeeld: 'geestelijke uitleg') te rechtvaardigen, met een term die misschien wel deskundig klinkt, maar die we in de Schrift zelf niet vinden, of in elk geval niet in die betekenis. 'Symboliek' is op zichzelf evenmin een Bijbels woord, maar we vinden wel degelijk bepaalde regelmatig terugkerende thema's die duidelijk zijn bedoeld om ons een dieper inzicht te verschaffen in de boodschap van het Boek. En die thema's spelen wel degelijk een belangrijke rol in ons begrip daarvan.

Licht en duisternis

Laten we daarom liever maar naar wat voorbeelden kijken. Het eerste is dan dat van 'licht en duisternis'. De beschrijving van het bewoonbaar maken van de aarde in Genesis 1 begint met de schepping van licht, want zonder licht is geen leven mogelijk. En van daar af zie je licht in de Schrift gebruikt voor alle situaties waarin het ware leven mogelijk is, tegenover andere waarin dat niet mogelijk is en die dus worden beschreven als duisternis:

Het volk dat in duisternis ronddooft ziet een schitterend licht. Zij die in het donker wonen worden door een helder licht beschenen (Jes 9:1).

En dan ook voor de verkondiging van de ware leer of een helder inzicht daarin:
Ik zal de blinden leiden op een weg die zij niet kenden ... Ik zal de duisternis voor hen uit tot licht maken (Jes 42:16).

Er kwam iemand die door God was gezonden; hij heette Johannes. Hij kwam als getuige, om van het licht te getuigen, opdat iedereen door hem zou geloven. Hij was niet zelf het licht, maar hij was er om te getuigen van het licht: het ware licht, dat ieder mens verlicht en naar de wereld kwam (Joh 1:6-9).

En vervolgens voor de levenswandel van wie naar dat woord leeft:

Wie kwaad doet, haat het licht; hij schuwt het licht omdat anders zijn daden bekend worden. Maar wie oprecht handelt zoekt het licht op, zodat zichtbaar wordt dat God werkzaam is in alles wat hij doet (Joh 3:20,21).

Taalgebruik

Dit zijn duidelijke voorbeelden, maar we moeten ook bedacht zijn op deze symboliek in situaties waar er bij oppervlakkige lezing slechts sprake lijkt te zijn van een puur feitelijke mededeling:

Jezus doopte een stuk brood in de schaal en gaf het aan Judas, de zoon van Simon Iskariot ... Judas nam het brood aan en ging meteen weg. Het was nacht (Joh 13:26-30).

Dit vertelt ons niet alleen maar dat de zon inmiddels was ondergegaan. Dit schildert Judas vooral als de vertegenwoordiger van hen die 'meer hielden van de duisternis dan van het licht, omdat hun daden slecht waren' (Joh 3:19).

Vuur

Omdat licht zozeer verbonden is met de Bijbelse waarheid, wordt God ons beschreven als wonend in een licht zo fel, dat het dat van de zon vele malen overtreft, en dat een sterfelijk mens dus niet zou kunnen aanschouwen: "Hij alleen is onsterfelijk en hij woont in een ontoegankelijk licht; geen mens heeft hem ooit gezien of kan hem zien" (1 Tim 6:16). Bij de uittocht en de woestijnreis wordt Zijn heerlijkheid daarom aan de Israëlieten getoond als omhuld door een wolk, die de onverdraaglijke glans ervan afschermt. Om dezelfde reden wordt Zijn verschijning ook vaak beschreven als een vuur: de wolkkolom die zij overdag zagen, was in de nacht te zien als een vuurkolom, wanneer Zijn glans in het donker door die wolk heen scheen. En dat beeld vinden we dan weer terug wanneer Hij in Jesaja spreekt over het herstelde Jeruzalem in het Koninkrijk (4:5). Maar het beeld van vuur houdt meer in dan alleen een onverdraaglijk licht. Het spreekt ook van oordeel, en van verbranding van alles dat geen stand kan houden tegenover Zijn heiligheid, zoals Jeremia aangeeft in zijn Klaagliederen: "Hij heeft in brandende toorn Israël's macht gebroken ... Hij is tegen Jakob ontbrand als een laaiend, allesvernietigend vuur" (Klgl 2:3).

Feitelijk heeft vuur in de Bijbel twee verschillende betekenissen, die echter nauw met elkaar samenhangen. *Gedurende het leven* van een mens duidt het op 'loutering'. Louteren is een Oudnederlands woord voor zuiveren. Goud en zilver werden gelouterd, d.w.z. onzuiverheden werden afgescheiden. Dat deed je (en doe je nog) d.m.v. een smeltproces, waarbij de onzuiverheden verbranden of kunnen worden afgescheiden doordat ze komen bovendrijven op het goud of het zilver. Voor zilver zien we zo'n proces beschreven in Jeremia 6:29. Bij zo'n proces komt altijd zeer heet vuur te pas, en daarom wordt dat beeld gebruikt voor het 'louteren' van de gelovige, wanneer God zijn weg zwaar

maakt om hem te trainen in nog meer en hechter geloof. De andere betekenis zagen we al, want die heeft te maken met het oordeel. Vuur maakt dan uit wat de proef kan doorstaan (omdat het nu gelouterd is) en wat niet. Dat laatste verbrandt, en daarom heeft vuur *na het leven* altijd te maken met volkomen vernietiging. Johannes de Doper zegt over de komende Messias: “Hij zal zijn dorsvloer reinigen en zijn graan in de schuur bijeenbrengen, maar het kaf zal hij verbranden in onblusbaar vuur” (Matt 3:12), waarbij dat ‘onblusbaar’ duidt op de onstuitbare vernietigende kracht ervan, dat ‘allesvernietigend’ van Jeremia hierboven. In letterlijke zin spreekt Jezus zelf zo in zijn gelijkenissen in Matteus 13 (vzn 30 en 48-50), maar in overdrachtelijke zin ook wanneer Hij waarschuwt: “Weest niet bevreesd voor hen, die wel het lichaam doden, maar de ziel niet kunnen doden; weest veeleer bevreesd voor Hem, die beide, ziel en lichaam, kan verderven (*apollumi* = vernietigen) in de hel” (Mat 10:28).

Babel

In feite gaat het hier om keuzes, want het leven draait om keuzes. En dat wordt in de Schrift in meer dan één beeld weergegeven. Na de zondvloed wordt de herbevolking van de wereld ons in Genesis 10 en 11 beschreven in woorden die duidelijk maken dat de mensheid gewoon weer dezelfde weg gaat als vóór de vloed. Die concentreert zich dan op de bouw van versterkte steden (in feite imperiumvorming) in ‘de vlakte van Sinear’ (Mesopotamië) en ‘de toren van Babel’. Dat is de wereld waar Abraham uit wordt weggeroepen. Maar wanneer het volk Israël er later blijk van geeft die wereld nog steeds in het hart te dragen, voert God hen weer daarheen terug, in de Babylonische ballingschap. Dat is bedoeld als zo’n opvoedkundig louteringsproces. Daar tegenover wordt het ‘Babel’ (Babylon) van Nebukadnezar ons beschreven als een wereld die alle kenmerken heeft van een menselijke maatschappij die zich niets aan God gelegen laat liggen. Al bij Jesaja zien we deze ‘stad van de mensen’ gezet tegenover Gods stad Jeruzalem. Maar niet als het letterlijke Babel en het letterlijke toenmalige Jeruzalem; wat ons daar wordt geschilderd is de menselijke maatschappij tegenover de gemeenschap van getrouwe gelovigen. En dat beeld loopt door tot in het boek Openbaring, waar ons het definitieve einde wordt geschilderd van dat menselijke Babylon (hoofdstukken 17 en 18), gevolgd door het ‘uit de hemel neerdalen’ van ‘het hemelse Jeruzalem’ (Op 21:10) als beeld van Gods Koninkrijk dat de menselijke maatschappij voorgoed zal vervangen.

De ontuchtige bruid

Nog zo’n regelmatig terugkerend beeld is dat van de bruid. Al in de Mozaïsche Wet zien we een koppeling tussen huwelijksontrouw en geloofsafval. Vooral aan de priesterdochters werden in dat opzicht hoge eisen gesteld (Leviticus 21), die later symbolisch blijken te zijn voor de religieuze zuiverheid van het

verbondsvolk. Maar vooral bij de profeten vinden we afgoderij onomwonden beschreven als 'ontucht'. In onze Bijbels introduceert Jeremia dat meteen al in hoofdstuk 2 en 3 voor het volk dat nog in Jeruzalem woont. Zijn tijdgenoot Ezechiël (zelf al in ballingschap in Babel) werkte dat uitgebreid uit in de lange hoofdstukken 16 en 23. En wanneer we die aandachtig lezen, merken we dat het daarin eigenlijk om diezelfde keuze gaat: de wegen van de wereld of de weg van God. Het volk had een voorbeeld moeten zijn voor de omringende wereld, maar wilde uiteindelijk alleen maar aan die wereld gelijk zijn. In tijd gezien echter al ruim een eeuw eerder liet God zijn profeet Hosea deze hele situatie lijfelijk uitbeelden, door hem op te dragen een vrouw te trouwen die hem vervolgens ontrouw werd, en eindigt als de slavin van een ander. Hosea moet haar dan op Gods bevel weer vrijkopen (Hos 3), en haar terugnemen (hoewel de Mozaïsche wet dat eigenlijk verbood); en zij moet dan boete doen voor haar immoreel gedrag. En dat alles als aanschouwelijke les voor het volk. Enerzijds als beeld van hun eigen immoreel gedrag t.o.v. God, en anderzijds van Gods vaste voornemen om hen (als volk) desondanks toch niet voor eeuwig te verstoten. En opnieuw vinden we het hoogtepunt daarvan in het boek Openbaring, waar het 'Babylon' ons wordt beschreven als een ontuchtige vrouw, rijdend op het 'beest' van de menselijke heerszucht (de imperiumvorming van Genesis 10 en 11), levend in weelde en ontucht als de vrouw in Ezechiël 23. Totdat het oordeel komt en ze, als de ontuchtige priesterdochter van Leviticus 21, met vuur wordt verband (Op 17:16, vgl. Lev 21:9). Van de oplettende Bijbellezer, die vertrouwd is met deze beelden, wordt dan duidelijk verwacht dat hij begrijpt dat dit spreekt over een afvallig (nieuw) verbondsvolk.

De les

Het gebruik van vaste beelden voor bepaalde thema's laat ons dus de bedoeling van Schriftpassages herkennen. We moeten die dan kennelijk lezen tegen de achtergrond van die eerdere Schriftgedeelten waar datzelfde beeld was gebruikt. Vooral het boek Openbaring staat vol van zulke 'verwijzingen', waarvan er daar meerdere bij elkaar komen. Maar dan moeten we die natuurlijk wel herkennen. Wie ze niet ziet, omdat hij het OT niet kent, of niet *wil* zien omdat hij 'niet doet aan geestelijke uitleg', en meent dat ons hier alleen maar wordt 'voorspeld' dat een toekomstige goddeloze macht de letterlijke stad Babylon weer zal opbouwen, zodat God die weer kan vernietigen, mist daarmee de les: dit is niet maar een interessante 'voorspelling' van de toekomst, dit is een keiharde en duidelijke waarschuwing aan het volk van het Nieuwe Verbond om trouw te blijven! Want dat volk zou al dezelfde fouten maken als dat van het Oude verbond, en ook van *dat* volk zullen alleen zij die trouw zijn gebleven, worden behouden.

Effectief Bijbellezen

5. In het begin

De Bijbel begint met het boek Genesis, dat begint met de woorden 'In het begin'. Je zou denken: duidelijker kan het niet; maar toch lijkt het vaak alsof maar weinig mensen begrijpen wat het doel is van Genesis. De Bijbel gaat over een probleem, en over de oplossing daarvoor. En zoals elke consultant weet, begint een goed rapport met een 'probleemstelling' en het kader waarbinnen de oplossing voor dat probleem moet worden gevonden (de 'randvoorwaarden'). Daarna volgen de overwegingen aangaande de oplossingen die er in principe zouden kunnen zijn, met een afweging van hun 'voors' en 'tegens', zonodig onderzocht ('geëvalueerd') in een praktijkproef. En tenslotte volgt die ene oplossing die is gekozen, met een plan van aanpak voor de uitvoering daarvan (de 'implementatie'). Het boek Genesis bevat — in deze termen — de probleemstelling, met de randvoorwaarden, de eerste praktijkproef en de aanloop naar de tweede. Niet dat God die praktijkproeven nodig had (Hij wist hoe die af zouden lopen). Die waren alleen maar nodig om *ons* ervan te overtuigen dat *die* richting niet zou werken, zodat we beter zouden begrijpen waarom het uiteindelijk zo moest worden aangepakt als Hij het heeft besloten.

Wat mogen we verwachten?

Hieruit volgen meteen al twee belangrijke conclusies:

- Genesis is niet maar een leuke verzameling verhalen over vrome mensen in oude tijden: het legt de basis voor heel de rest van de Bijbel. Wie Genesis niet begrijpt, en vooral wie de *bedoeling* daarvan niet begrijpt, zal nooit de ware betekenis van de rest van de Schrift kunnen doorgronden.
- Genesis is geen geschiedschrijving van de oertijd, en al helemaal geen complete geschiedschrijving daarvan. Genesis vertelt ons alleen maar wat we beslist moeten weten om met de rest van de Bijbel uit de voeten te kunnen. Anders gezegd: Genesis is in een aantal opzichten heel erg incompleet!

Verder moeten we bedenken dat Genesis tegelijk is ontstaan met de volgende vier boeken van de Bijbel. Het is a.h.w. de aanloop daar naartoe, en Genesis legt dus geen dingen uit, die veel uitgebreider zijn te vinden in die andere vier. Wat we niet beslist hoeven te weten om die aanloop te kunnen begrijpen, zullen we er dus tevergeefs in zoeken, en wat we een stukje verderop in meer detail gaan krijgen hoeven we er evenmin in te verwachten.

En wat is dan dat probleem? Het ontstond toen de mens, toen hij op de proef werd gesteld, de verkeerde keuze maakte, en zondigde (= aan God ongehoor-

Taalgebruik

zaam was) door Gods gebod te overtreden. Daarop stond de dood (Gen 2:16,17). En het probleem is vervolgens dat al zijn nakomelingen hem daarin nagevolgd zijn, want van elk van hen wordt ons verteld dat hij stierf (Genesis 5), wat het vonnis over de zonde was (zie Paulus' commentaar in Romeinen 5:12). Blijkbaar is de mens van zichzelf te zwak van karakter om volledige gehoorzaamheid te kunnen opbrengen. Daarvoor dient dus een oplossing te worden gevonden: hoe voorkom je dat allen voor eeuwig sterven, zonder het principe aan te tasten dat op overtreding van Gods geboden de dood staat, omdat God immers volkomen moet worden gehoorzaamd. Daarover gaat de rest van de Schrift; maar om dat duidelijk in te zien, moeten we eerst het probleem zelf helder voor ogen hebben, en begrijpen dat oplossingen die wijzelf misschien zouden hebben verzonnen niet werken, en waarom dan niet. En in welke richting Gods eigen oplossing dan gaat. En dat is wat Genesis ons vertelt.

De structuur van Genesis

De naam van dit boek, Genesis, is Grieks en betekent 'oorsprong'. De opningswoorden zijn 'In het begin ...' en de Hebreeuwse naam is dan ook '*Beresit*' (begin), het aanvangswoord. Beide namen zijn goed: dit boek vertelt ons hoe het allemaal is begonnen. Maar we vinden alleen die dingen die we nodig hebben om het vervolg te begrijpen. Hoofdstuk 1 begint met ons te vertellen dat God ooit, ergens aan het begin, de hemel en de aarde heeft geschapen (Genesis 1:1). Dan lezen we hoe God de aarde, die nog lang niet in gebruiksklare staat was ('woest en leeg'), stap voor stap bruikbaar maakt (niet langer woest) en vult (niet langer leeg). Dat vertelt ons dus niet *hoe* God de wereld heeft geschapen (alleen *dat* Hij dat heeft gedaan), en zelfs niet hoe Hij die vervolgens voor de mens gebruiksklaar heeft gemaakt (ook daarvan alleen *dat* Hij dat heeft gedaan). Wat het ons wel vertelt, is dat Hij er alles aan heeft gedaan om de mens een optimale omgeving te verschaffen, waarin het hem aan niets zou ontbreken. Want dat is de achtergrond waartegen wij het probleem moeten zien: de mens had niets te klagen, maar ging toch zijn eigen weg. Wie Genesis 1 alleen maar leest als een beschrijving van Gods constructieve bezigheden (hoe bouwde Hij een heelal) mist dus duidelijk de werkelijke les.

Dat geldt ook voor de rest van het boek. Keer op keer lezen we 'dit is de geschiedenis van ...' Het Hebreeuwse woord is *toledot* dat, zo gebuikt, zoiets betekent als 'het verhaal van'. De Septuaginta (de Griekse vertaling van het OT)

Effectief Bijbellezen

vertaalt dat met 'genesis'. Helaas vertalen onze vertalers deze aanhef gewoonlijk met 'dit is het geslachtsregister van ...'. Het gaat echter niet om iemands afstamming, maar om zijn lotgevallen, en de betekenis die deze hebben in het kader van de 'probleemstelling' en de oplossingsrichting. Het woord lijkt telkens een markering te zijn van een nieuw deel van het verhaal (waarbij het af en toe eerder lijkt terug te zien op het voorafgaande dan op wat volgt):

1. De oorsprong van de wereld van de mens (1:1-2:3)
2. Het eerste mensenpaar en hun kinderen (2:4-4:26)
3. De mensheid van vóór de vloed (5:1-6:8)
4. Het verhaal van de zondvloed (6:9-9:29)
5. De herbevolking van de wereld na de vloed (10:1-32)
6. Rebellen van de nieuwe mensheid tegen God (11:1-9)
7. De oorsprong van de aartsvader Abraham (11:10-11:26)
8. De geschiedenis van Abraham (11:27-25:11)
9. De geschiedenis van Abrahams zoon Ismaël (25:12-18)
10. De geschiedenis van Abrahams zoon Isaak
en (vooral) Isaaks zoon Jakob (25:19-35:29)
11. De geschiedenis van Isaaks zoon Esau (36:1-37:1)
12. De geschiedenis van Jakobs zoon Jozef (37:2-50:26)

De korte verhalen over Ismaël en Esau dienen kennelijk uitsluitend om aan te geven dat niet zij maar hun jongere broers Isaak en Jakob degenen zijn door wie God verder werkt. En voor de goede orde: het woord *toledot* komt 'dubbel' voor op de scheiding tussen 7 en 8, en ook een tweede maal in 11 (beide over de niet gekozen nakomeling). Die extra keer in deel 11 markeert de overgang van Esaus verblijf in het beloofde land naar zijn vestiging daarbuiten.

De eerste zes delen

Onze Bijbel is verdeeld in een Oude Testament en een Nieuwe Testament. Dat woord 'testament' betekent in de Bijbel eigenlijk verbond, dus het betreft hier 'de boeken van het Oude Verbond' en 'de boeken van het Nieuwe Verbond'. Dat verhaal van het Oude Verbond begint eigenlijk met het boek Exodus, en Genesis is dus de aanloop daar naartoe: waarom was dat verbond nodig, en hoe is dat zo gekomen? Wanneer we dan bovenstaande lijst bekijken, zien we het antwoord. God had alles goed gemaakt (deel 1), maar het eerste mensenpaar ging meteen al in de fout en in de volgende generatie werd het alleen nog maar erger (deel 2). De mensheid splitst dan in een 'goed' deel (de afstammelingen van Set) en een 'fout' deel (de afstammelingen van Kaïn). Maar ook de afstammelingen van Set slagen er niet in volkomen zondeloos te leven. En dan mengt dat goede deel zich ook nog met het foute (Genesis 6:1-4), en gaat het van kwaad tot erger (deel 3).

Op dat punt krijgen we de eerste praktijkproef van een oplossing zoals wij die misschien zouden hebben bedacht, maar die niet werkt: gooi alles weg ('delete', deel 4) en begin helemaal opnieuw ('restart', deel 5). Neem van de eerste poging alleen voldoende genetisch materiaal mee van mens (Noach en zijn kinderen) en dier (één of enkele paren van elke soort) voor de nieuwe start. En zorg ervoor dat het menselijk materiaal afkomstig is van een buitengewoon rechtvaardig exemplaar. Maar al in deel 6 blijkt dat dit niet werkt: binnen de kortste keren zijn we terug waar we waren. Conclusie: de problemen waren niet het gevolg van een domme actie van maar één bepaalde mens (Adam), maar komen kennelijk voort uit de natuur van de mens als soort. Einde demonstratie.

De tweede zes delen

Let op dat dit alles ons wordt verteld in zeer beknopte tekst, een paar duizend jaar menselijke historie in slechts zeven pagina's in mijn hand-Bijbeltje, precies $\frac{1}{6}$ van het totale boek Genesis! Dan moet je dus echt niet veel detail verwachten; dit gaat alleen over hoofdzaken. De delen 6 t/m 12 van het verhaal gaan over maar vier generaties, maar beslaan wel de overige $\frac{5}{6}$ van het boek Genesis. Daar ligt dus kennelijk al veel meer nadruk op. Want dat geeft ons de aanloop naar dat verbond, dat God zou gaan sluiten met een beperkte groep mensen. Die groep zou de wereld moeten tonen hoe het is wanneer je wèl leeft naar Gods maatstaven. Dat begint met de roeping van een eenling: Abram (verheven vader), wiens naam later zal worden gewijzigd in Abraham (vader van velen), omdat hij de eerste zal zijn van een groot volk. Het verhaal begint met zijn afstamming, die niet verschilt van die van anderen (deel 7). Maar hij wordt nadrukkelijk weggeroepen uit hun wereld, die wereld van nieuwe rebellie tegen God, die hij achter zich moet laten (deel 8).

Daarna vinden we zijn belevenissen, hoe hij stap voor stap moet leren op God te vertrouwen, en hoe hem kostbare en zeer grote beloften worden gedaan (de term is van Petrus: 1 Pet 1:4), en hoe God hem zegent om zijn geloof (deel 8). De delen 9-12 vertellen ons dan dat van zijn nakomelingen sommige toch weer de weg van de wereld gaan, en daarom uit het verhaal verdwijnen (de delen 9 en 11), terwijl andere wèl de goede weg blijven volgen (delen 10 en 12). En bij oplettend lezen zien we ook wat die laatstgenoemden, ondanks hun fouten, acceptabel maakt in Gods ogen. Pas wanneer we van dat alles hebben kennis genomen, zijn we klaar voor het verhaal over Gods verbondsvolk, dat begint met Mozes in Exodus. En pas aan het begin van 'de boeken van het 'Nieuwe Verbond' krijgen we het allerlaatste *toledot* (ook daar vertaald met 'geslachtsregister', maar in het Grieks, letterlijk: 'het boek van de *genesis* van ...'; Mat 1:1) dat ons uiteindelijk Gods oplossing zal vertellen.

Zoals gezegd handelt slechts $\frac{1}{6}$ van het boek Genesis over de voortijd (de wereld vóór de aartsvaders) en $\frac{5}{6}$ over die aartsvaders. Maar zoals het tabelletje rechts (wat globaal) aangeeft, is ook dat niet gelijk verdeeld. Van zo'n globale telling leer je veel. De grootste nadruk ligt kennelijk op Abraham, Jakob en Jozef; aan Isaak wordt maar weinig aandacht besteed. De resterende hoofdstukken gaan over Esau, de niet-gekozen zoon (Genesis 36), en over Juda en Tamar (Genesis 38). De conclusies die je hier meteen al uit kunt trekken, zijn:

- Blijkbaar heeft het verhaal rond Abraham, Jakob en Jozef de meeste betekenis voor ons begrip van wat later (na Genesis) zal volgen. En die betekenis vinden we dan kennelijk in hun levensloop, of de ontwikkeling daarvan.
- Isaak leefde een zelfde soort leven als Abraham, en mogelijk is dat de reden dat we over hem veel minder lezen. Wat we wel lezen zijn een tweetal daarvan afwijkende gebeurtenissen; kennelijk hebben die ons dus nog wel iets aanvullends te vertellen.
- In het geval van Jakob is het verhaal gesplitst. Het eerste deel loopt tot aan de vermeende dood van Jozef, en het tweede deel begint wanneer hij verneemt dat Jozef nog leeft. Ook dat zal dus een bepaalde betekenis hebben.
- Daarnaast spelen alleen Esau en Juda nog een klein rolletje. Ook het weinige dat we over hen vinden zal dan dus nog wel een bepaalde betekenis hebben, maar dat slaan we hier nu maar even over.

Abraham

Bij Abraham vinden we meteen al het sleutelthema van Genesis: vertrouwen op God. Abraham moest zijn vertrouwde omgeving verlaten en naar een land gaan dat hij niet kende, omdat God hem dat opdroeg. We spraken al van het wonen in tenten i.p.v. in steden achter beschermende muren (Genesis 3). Toch maakt Abraham in het begin nog fouten. Hij vertelt een paar keer dat Sara zijn zuster is i.p.v. zijn vrouw, uit angst te zullen worden gedood door een machthebber die haar zelf tot vrouw wil hebben. Beide keren bezorgt hem dat problemen, waar God hem weer uit moet redden. Maar hij leert ervan. Wanneer God hem een eigen zoon belooft, hoewel dat menselijk gezien niet (meer) kan, is hij eerst weer te snel met een eigen oplossing met behulp van Sara's slavin. Dat leidt opnieuw tot problemen. En wie ziet dat de Arabieren afstammen van Ismaël (en het Joodse volk van Isaak) beseft dat die moeilijkheden niet tot die tijd beperkt zijn gebleven. Wanneer hij dan uiteindelijk toch die eigen zoon heeft van Sara zelf — die zoon van wie de vervulling zou afhangen van *alle* beloften die God hem in zijn leven heeft gedaan — en God hem dan vraagt om juist *die* zoon te offeren, aarzelt hij echter geen moment meer, maar gaat al vroeg in de morgen op weg om dat uit te voeren (Genesis 22:3). Tegen die tijd heeft hij geleerd volledig op God te vertrouwen. Hoe absurd Gods opdracht ook lijkt, hij vertrouwt er

nu op dat alles op de een of andere manier toch goed zal komen (vgl. Heb 11:17,18).

Dat lange verhaal dat we in Genesis over hem vinden, toont ons daarom hoe God met Zijn kinderen werkt, geduld heeft, ze stap voor stap leert op Hem te vertrouwen, en ze zo traint voor een functie in Zijn komende Koninkrijk op aarde. We zien dat hij, aan wie God het hele land Kanaän beloofd had, na

Sara's dood een stukje land moet *kopen* (en nog tegen een schandalig hoge prijs ook), om haar te kunnen begraven. En we horen geen woord van protest. We zien de uiterste zorgvuldigheid waarmee hij een vrouw zoekt voor die beloofde zoon (Genesis 24 is ruimschoots het langste hoofdstuk van Genesis!). Maar ook dat de knecht, die de erfgenaam zou zijn geweest als Isaak niet was geboren (Gen 15:2), die opgedragen taak in volledige loyaliteit uitvoert; dat tekent die knecht, maar — als het ware door zijn ogen — ook de meester die hij heeft leren waarderen.

Isaak

Over Isaak lezen we twee dingen: dat hij, de rondtrekkende veehouder, probeert zich als permanente landbouwer te vestigen in de kustvlakte (Genesis 26), wat kennelijk niet Gods bedoeling was. God zegent zijn oogst, maar juist daarom keren de Filistijnen zich tegen hem en jagen hem weg. Blijkbaar was dit toch teveel de weg van Lot. We lezen daarbij ook nog dat ook hij zijn vrouw probeert voor te stellen als zijn zuster. Kennelijk leert hij toch wat moeilijk van de vorige generatie. De andere gebeurtenis betreft het doorgeven van de zegen aan zijn zoon. Het contrast met zijn vader zou nauwelijks groter kunnen zijn. Waar Abraham zich beijverde zoveel mogelijk naar Gods maatstaven te handelen bij het verzekeren van de erfopvolging (het vinden van een partner voor zijn zoon) lijkt Isaak volledig te handelen naar eigen voorkeur. Ondanks Gods aankondiging dat Jakob de erfgenaam zou zijn (25:23) geeft Isaak toch de voorkeur aan zijn andere zoon, en volgens het verhaal omdat zijn liefde door de maag gaat (zie hoofdstuk 2). Maar we zien ook dat Rebekka, die deze godsspraak toch had ontvangen, niet naar haar echtgenoot toegaat om hem daar op aan te spreken: ze geeft de voorkeur aan daad van bedrog. Dat spreekt van gebrek aan geloof, maar het vertelt ons ook dat de innige geliefden van destijds (24:67; 26:8) intussen kennelijk ernstig uit elkaar waren ge-

Verdeling van de hoofdstukken in Genesis

Onderwerp	Hoofdstukken	Aantal
vóórtijd	1–11	11
Abraham	12–25*	13½
Isaak	26–27*	1½
Jakob (1)	25, 27–35*	9
(2)	46–49*	3½
Jozef	37, 39–45, 47*, 50	9½
overig	36 en 38	2
* de hoofdstukken 25, 27 en 47 gaan over meer dan één aartsvader		

groeid. De oorzaak wordt ons niet verteld, en is dus kennelijk als zodanig voor ons niet van belang, maar de les is duidelijk dat van zo'n situatie alleen maar ellende komt. Toch wordt Isaak in het NT zonder voorbehoud genoemd in het rijtje aartsvaders. Deze korte schetsen kunnen ons dus onmogelijk een compleet beeld geven van de man Isaak. Het doel is niet zijn aanvaardbaarheid voor God, maar de lessen die wij uit zijn fouten kunnen leren.

Jakob

Jakob krijgt in Genesis duidelijk de meeste aandacht. Eerst zien we hem als de man van de eigen oplossingen, die prima zijn eigen boontjes lijkt te kunnen doppen. Maar als hij naar Haran moet vluchten, krijgt hij te maken met zijn oom Laban, die nog veel bedrevener is in het soort trucjes waar Jakob zo goed in was. Alleen door Gods hulp vertrekt Jakob tenslotte als rijk man (31:38-42). Maar voordat God hem weer binnenlaat in Kanaän moet hij eerst erkennen dat God, en niet hijzelf, zijn leven bestuurt (32:24-31). De fouten van zijn periode in Haran reizen echter met hem mee. Er heerst bittere rivaliteit tussen zijn beide vrouwen, vooral van de zijde van Rachel, die kennelijk is overgedragen op hun zoons. En wanneer de zo aantrekkelijk ogende Rachel is gestorven en de minder spectaculaire, maar duidelijk meer godvruchtige, Lea de leiding over de huishouding kan overnemen, is het al veel te laat: de zoons zijn intussen volwassen en gaan hun eigen, niet altijd even godvruchtige, weg. Dat eindigt in een tragedie voor Jakob, wanneer zijn zoons hem voorliegen dat zijn lievelingszoon Jozef is omgekomen.

Dat verhaal krijgt een vervolg wanneer die zoons hem zo'n 15 jaar later moeten opbiechten wat er werkelijk is gebeurd. Door een hongersnood dwingt God hem dan het 'belofde' land te verlaten en naar Egypte te gaan, wat Hij al door Jozef had voorbereid. Daaraan voorafgaand zien we eerst weer even de oude Jakob, met zijn eigen oplossingen. Maar eenmaal in Egypte en bij Jozef, beseft hij dat alles zo door God is geleid, en aanvaardt hij wat er is gebeurd. Hij beseft nu duidelijk dat God alles in de hand heeft en Zijn beloften waar maakt, wat er ook gebeurt. Er is geen mens op aarde die daar invloed op zou kunnen hebben. Bovenal beseft hij nu dat al zijn eigen trucjes om die belofte te beërven hem alleen maar ellende hebben gebracht, maar dat God juist die ellende heeft gebruikt om Zijn eigen plannen te laten slagen. En we zien dat vooral wanneer hij de zegen die hem, ondanks al zijn list, nooit zelf ten deel viel, toch in vol geloof doorgeeft aan de zonen van Jozef (Genesis 48:19). Juist *dat* is het moment dat de schrijver aan de Hebreeën uitkiest als het moment waarop hij bij uitstek zijn geloof toont (Heb 11.21, een verwijzing naar Gen 47:31). En het valt op hoe de man die zijn vader bedroog, toen die de zegen wilde doorgeven, zelf nu de uiterste zorgvuldigheid in acht neemt wanneer hij die weer doorgeeft aan de

zonen van Jozef. Nu is hij ten volle overtuigd, en pas nu is hij van Jakob ('bedrieger') werkelijk Israël (strijder van God) geworden. En hij sterft niet als een verbitterd man die nooit heeft gekregen wat hij najaagde. Nee, vol geloof geeft hij opdracht hem in Kanaän te begraven (49:29), want God zal Zijn beloften zeker nakomen.

Jozef

En dan is er tenslotte nog Jozef, iemand die velen niet eens tot de aartsvaders zouden rekenen. De lievelingszoon van zijn vader, door zijn broers uit hun leven verwijderd, ver van die vader volwassen geworden als een slaaf, iemand zonder rechten, maar door Gods ingrijpen opgeklommen tot de hoogste positie na de Farao van Egypte zelf. Uiteindelijk wordt juist hij degene die zijn familie redt van de ondergang, die dreigt vanwege de hongersnood die is gekomen. Ver weg van zijn familie, als rechteloos man in een vreemd land, onschuldig veroordeeld en in de gevangenis geworpen, heeft hij veel meer dan de anderen moeten leren geloof te hebben, en te vertrouwen op God. En dat heeft hij geleerd. Tweemaal moet hij zijn broers ervan verzekeren dat hij niet van plan is wraak op hen te nemen (45:5 en 50:19-21), omdat hij beseft dat dit alles zo door God is geleid. Daarmee toont hij dat hij meer nog dan die anderen volledig beseft hoe de ware verhoudingen liggen. Maar hij dwingt zijn broers tegelijkertijd wel degelijk om kleur te bekennen, en te tonen waar hun loyaliteit uiteindelijk ligt. Pas wanneer zij hun schuld belijden en erkennen dat zij van Gods kant niet beter verdienen, en zich bovendien bereid tonen desnoods alles op te geven als dat nodig is om hun vader een nieuw drama te besparen, maakt hij zich aan hen bekend.

Naast de Jozef die hij zelf was, is hij echter ook een 'beeld' van de komende Christus: aanvankelijk door de zijnen verworpen, maar uiteindelijk door hen erkend en hun Redder geworden, maar ook die van de 'hele wereld' (41:57). Meer nog dan de anderen toont juist Hij ons, dat een vast vertrouwen op God de sleutel is van de boodschap van Genesis. Juist *dat* is de sleutel die Mozes zijn volk, na hun uittocht uit Egypte, met dit boek Genesis meegeeft als de sleutel die zij nodig hebben voor hun toegang tot het beloofde land. En die hij daarmee ook ons aanreikt.

Effectief Bijbellezen

6. Een kwestie van tijd

Aan het eind van deze cursus willen we nog wat aandacht besteden aan de kwestie van 'tijd'. De Bijbel gaat duidelijk anders om met het begrip tijd dan wij, en soms kan dat verwarrend zijn. Ook hier gelden weer de twee basislessen: je moet de Bijbel leren lezen door de ogen van een Israëliet van destijds (en dus niet met onze moderne westerse ogen), en de Bijbel is geen geschiedenisboek. Voor deze keer betekent dat, dat wat van belang is staat gerangschikt naar thema en niet altijd in de volgorde waarin het gebeurd is.

Hoe lang duurde het?

Het eerste aspect waar we naar kijken is de *lengte* van tijd. Neem de plagen over Egypte. Wie Exodus 7-12 leest, krijgt onwillekeurig de indruk dat de plagen elkaar in zeer korte tijd opvolgden: zoiets als één per week. In werkelijkheid zal het eerder iets geweest zijn van één per maand, of misschien wel met nog langere tussenpozen. Hier en daar kun je dat ook wel uit de tekst opmaken, wanneer bijvoorbeeld blijkt dat twee opvolgende plagen (de zevende en de achtste) verschillende oogsten vernietigen. Belangrijker echter: als je de hele situatie tot je laat doordringen, besef je dat het hier gaat om een serie plagen die één voor één alle economische aspecten van Egypte vernietigen, zodat het land tenslotte geruïneerd achterblijft. Dat moet tenminste een volle jaarcyclus in beslag hebben genomen. Dus door de zaak in groter verband te beschouwen, leer je door het compacte verslag heen te kijken en te begrijpen wat daar werkelijk plaats vond. Maar bij oppervlakkig lezen kan je dat gemakkelijk ontgaan en wordt je door die compactheid van de vertelling op het verkeerde been gezet.

Een ander voorbeeld is het verhaal over het ontstaan van de eerste gemeente in Jeruzalem en de toenemende vijandigheid van de kant van de Joodse religieuze overheid, dat we vinden in Handelingen 2-7. Ook hier leest het in eerste instantie alsof dit een periode van hooguit enkele weken beslaat. Maar bij meer zorgvuldig lezen zien we meer. In 2:41 lezen we over 3000 dopelingen, maar in 4:4, nog geen 40 verzen verderop, zijn het er al 5000. Tegen die tijd begint de Joodse overheid hen al als een 'risico' te zien, en worden Petrus en Johannes gearresteerd. Nog eens 30 verzen verder is er al een georganiseerd gemeentelieven. In hoofdstuk 6 bestaat er al een georganiseerde dagelijkse verzorging van de weduwen, die bovendien zelfs al lang genoeg bestaat om al weer tot onenigheid te hebben kunnen leiden. Dat zal toch allemaal meer tijd hebben genomen dan een paar weken. Die periode eindigt met de dood van Stefanus en de beginnende vervolging door Saulus, waardoor de gemeente

Taalgebruik

zich verspreidt en de prediking op gang komt “in geheel Judea en Samaria en tot het uiterste der aarde” (vgl Hand 1:8 met 8:1). Wanneer we dan denken aan Daniëls profetie over de zeventig ‘zeventallen’ van jaren (Daniël 9), en beseffen dat er op de helft van het laatste zevental (‘jaarweek’) “een gezalfde zal worden uitgeroeid, terwijl er niets tegen hem is” — een duidelijk beeld van Jezus’ kruisdood — ligt het voor de hand aan te nemen dat deze periode de tweede helft van die jaarweek beslaat, dus 3½ jaar (de eerste helft van die jaarweek was dan uiteraard de periode van Jezus’ prediking).

Lessen en conclusies

Het tweede aspect dat we bekijken is dat van de *tijdsvolgorde*. De Bijbel is geen geschiedenisboek, maar een lesboek. We vinden de gebeurtenissen daarom niet altijd in strikt chronologische volgorde, maar zo gerangschikt dat we de boodschap het beste begrijpen. Het boek Richteren beschrijft bijvoorbeeld hoe het volk, na de woestijnreis en de verovering van het land, geleidelijk begint af te dwalen. En dat des te meer naarmate de herinnering aan Gods grote daden bij de uittocht en in de woestijn begint te vervagen. En het boek eindigt dan, in Richteren 19, met een vrijwel exacte kopie van wat er gebeurde in Sodom in Genesis 19. De les is dus duidelijk: het volk was afgegleden tot op het niveau waarop Sodom was beland toen God besloot het te verwoesten. Commentatoren zijn het er echter over eens dat uit de details van het verhaal blijkt dat het zich moet hebben afgespeeld in een tijd betrekkelijk kort na de intocht. De periode van de Richteren beslaat in totaal ongeveer vier eeuwen, maar volgens 20:28 speelt deze gebeurtenis zich af tijdens het hogepriesterschap van Pinehas, de tweede generatie na Aäron. Het verhaal staat hier dus absoluut niet op zijn chronologische plek (dat geldt feitelijk voor het hele blok van de hoofdstukken 17-21), maar geeft wel een soort ‘slotconclusie’ aan het boek.

Een andere vorm van het niet volledig in acht nemen van de chronologische volgorde zien we in 1 Samuël 16 en 17. In hoofdstuk 16 lezen we dat David Sauls wapendrager wordt, maar een hoofdstuk later lijkt het alsof Saul niet weet wie David is. We hebben hier te maken met twee afzonderlijke ‘lessen’. De les van hoofdstuk 16 handelt over Sauls toenemende sympathie voor David, waarbij dat doorloopt tot een veel latere toestand. We lezen dat als achtergrond voor zijn latere haat tegen David, wanneer hij begint te beseffen dat hij met een ‘rivaal’ van doen heeft. De les van hoofdstuk 17 gaat over Sauls gebrek aan geloof tegenover het geloof van David. Voor *dat* verhaal gaan we eerst

weer een stukje terug in de tijd, want dat is een ander onderwerp, dat gedeeltematig overlapt met dat eerdere verhaal.

Wat er gebeurde en wat er aan vooraf ging

Nog weer een ander voorbeeld vinden we in Jesaja, in de hoofdstukken 36-39. In de hoofdstukken 36 en 37 vinden we een uitgebreide beschrijving van de aanval van de Assyrische koning Sanherib op Jeruzalem. Sanheribs vertegenwoordiger pocht op diens militaire successen, en stelt de God van Israël op één lijn met de goden van de volken die hij eerder heeft overwonnen. Op dat moment is koning Hizkia al beroofd van al zijn eigen militaire middelen. Zijn vestingsteden elders in Juda zijn al gevallen en Jeruzalem is door de Assyriërs hermetisch afgegrensd van de rest van de wereld. Hizkia kan geen kant meer op. Dan doet hij een beroep op God, legt Hem als een kind de brief van Sanherib voor, en bepleit dat God deze snoeverij toch niet onbeantwoord kan laten. God verzekert hem dan door Jesaja van Zijn steun, en vervolgens wordt Sanheribs complete leger, althans voor zover het voor Jeruzalem ligt, door Hem vernietigd en is Sanherib gedwongen naar zijn land terug te keren. Dat tekent Hizkia als een vroom koning, die zelfs in een naar menselijke maatstaven verloren situatie volledig op God vertrouwt en dat vertrouwen ook beloond ziet.

Maar in de beide volgende hoofdstukken vinden we ineens een totaal ander beeld. Hizkia is ziek geworden, en Jesaja komt hem aanzeggen dat hij zal sterven. Hizkia is ontzet; hij was bezig met grote hervormingen om het volk weer tot God te brengen, en nu kan hij dat werk niet afmaken. Bovendien zijn het politiek zware tijden, en hij heeft op dat moment nog geen geschikte opvolger. Op zijn smeekbeden schenkt God hem dan genezing, en krijgt hij nog 15 jaar extra tijd van leven. Hij mag zelfs van God een 'onmogelijk' teken vragen als bewijs dat Hij met hem is. Een duidelijker bewijs van Gods bijstand zou een mens niet kunnen verlangen. Maar wanneer er dan een gezantschap uit het verre Babylon komt, zogenaamd om hem geluk te wensen met zijn voorspoedige herstel maar feitelijk om hem te polsen over deelname in een politieke alliantie tegen Assyrië, voelt hij zich zo geveleid door het feit dat ze hem daar kennelijk belangrijk genoeg voor achten, dat hij zijn vertrouwen op God vergeet en inruilt voor een vertrouwen op de militaire macht van Babylonië. Hij wordt daar door Jesaja, op Gods bevel, zwaar voor berispt. De vraag is echter: wanneer speelde dit zich af? Velen menen dat dit *na* Sanheribs aanval moet zijn, om de eenvoudige reden dat het in een later hoofdstuk staat. Maar tijdens zijn ziekte had God hem door Jesaja laten verzekeren: “Ik heb je gebed gehoord en je tranen gezien. Welnu, ik geef je nog vijftien jaar te leven, en ik zal jou en deze stad red-den uit de handen van de koning van Assyrië. Ik zal deze stad beschermen” (Jes 38:5,6). De komst van Sanherib dreigt al, maar is nog geen werke-

lijkheid. En Hizkia stelt zijn vertrouwen op Babylon in plaats van op God, hoewel Deze hem dat nadrukkelijk had toegezegd! Juist daarom grijpt God, wanneer Sanherib er dan is, pas in wanneer Hizkia werkelijk geen kant meer uit kan en moet toegeven dat alleen Gods directe ingrijpen hem nog kan redden. Deze beide hoofdstukken brengen ons dus even een stukje terug in de tijd om de gebeurtenis nogmaals te bekijken, maar nu vanuit een ander standpunt. En dat moet ons duidelijk maken dat zelfs een 'goede' koning als Hizkia niet volmaakt is, en dat er dus uiteindelijk een ander soort koning nodig is om Gods beloofde Koning te zijn. Want dat blijkt de les te zijn van het volgende deel van het boek Jesaja.

Verhalen die niet 'aansluiten'

Het derde aspect dat we bekijken is dat van 'onvolledigheid'. Het verhaal vertelt ons niet altijd alles, maar alleen dat wat we moeten weten om de lessen te begrijpen die het ons wil leren. Want nog maar weer eens: het is een lesboek. Zo vinden we in het begin van het evangelie van Matteüs een beschrijving van de wijzen uit het Oosten, die in Jezus' tweede levensjaar in Jeruzalem navraag doen naar de nieuwgeboren koning. Herodes schrikt zich wild, en neemt onmiddellijk maatregelen om deze rivaal uit de weg te ruimen. Maar God grijpt in, en Jozef is met zijn gezin (en dus met die 'rivaal') al vanuit Betlehem op weg naar Egypte. Zodra Herodes is gestorven, keert hij terug met de bedoeling zich opnieuw in Betlehem te vestigen; maar wanneer hij hoort dat Herodes' zoon nu op de troon zit (dat was niet vanzelfsprekend, want in feite maakten de Romeinen er toen de dienst uit), besluit hij dat het veiliger is terug te gaan naar Nazaret in Galilea, waar hij daarvóór gewoond had.

Lucas begint zijn verhaal vroeger, en vertelt ook van de eigenlijke geboorte, en de voorstelling in de tempel een goede maand later. Maar hij vermeldt vervolgens alleen maar dat ze terugkeerden naar Nazaret. Bij hem geen woord over dat tijdelijke verblijf in Egypte dat daar nog tussen zat, want dat speelt in *zijn* verhaal geen rol. Toch mag je Lucas geen onnauwkeurigheid verwijten, laat staan geschiedvervalsing, want hij schrijft geen geschiedenis. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat het begin van zijn evangelie is gebaseerd op het getuigenis van Maria zelf. Dus hij heeft beslist van dat verblijf in Egypte geweten. Maar het gaat hem in zijn evangelie om de aspecten van discipelschap en daarin speelt dit geen rol. Matteüs benadrukt Jezus' koningschap: Jezus was die volmaakte koning die Hizkia niet kon zijn, laat staan Herodes. En dus speelt die vlucht naar Egypte wel een rol in *zijn* verhaal. Dat zijn aspecten die we nooit uit het oog mogen verliezen wanneer we de betekenis van een verhaal willen doorgronden: wat vertelt de schrijver ons, maar ook: wat vertelt hij ons *niet*.

Alle Bijbelcursussen en -studies van

Effectief Bijbellezen

Basiscursus De Bijbel

Taalgebruik

Schrift in tegenspraak

De taal van de Bijbel

Belangrijke woorden

Fundamentele begrippen

Hoe leest u, wat leest u?

De Evangelien